

Socialdepartementet
103 33 STOCKHOLM

s.remissvar@regeringskansliet.se

s.sof@regeringskansliet.se

Diarienummer:S2025/01291

Stockholm,
2025-10-24

Remissvar: Hem för barn och unga – För en trygg, säker och meningsfull vård (SOU 2025:84)

Inledning

SOS Barnbyar har beretts tillfälle att svara på remiss av SOU 2025:84, *Hem för barn och unga. För en trygg, säker och meningsfull vård*.

SOS Barnbyar arbetar med och för barn, unga samt deras familjer före, under och efter placering i samhällsvård. En central del av vår verksamhet är att stärka delaktighet samt egenmakt hos barn och unga. Allt arbete vi gör utgår ifrån FN:s konvention om barnets rättigheter.

SOS Barnbyar vill inledningsvis lyfta att det är positivt att utredningen haft ett särskilt fokus på att inhämta barns och ungas egna erfarenheter och synpunkter på HVB-vården liksom att utredningen har skrivit en sammanfattning riktad direkt till barn och unga. Vi uppskattar också att utredningen har motiverat flera förslag utifrån vad barn och unga själva har identifierat som särskilt viktigt. Det är vårt medskick att barn och unga även fortsatt görs delaktiga i såväl genomförandet av förslagen som i analyser och uppföljningar framgent.

SOS Barnbyars Ungdomsråd

SOS Barnbyars Ungdomsråd består av unga individer i åldern 16 till 25 år som är eller har varit inskrivna i någon av våra nationella program och som vill vara med och påverka, både i organisationens egen verksamhet, men även i frågor som rör målgruppen i stort i samhället. Flera av Ungdomsrådets medlemmar har erfarenhet av att ha varit placerade i samhällsvård. Ungdomsrådet har tillsammans gått igenom utredningen Ds 2025:84 och vill här framföra våra reflektioner och ställningstaganden. Vi har försökt väga in både olika åsikter som har framkommit och det vi i helhet är överens om.

Längre stöd och övergång till vuxenlivet

En viktig fråga är att stödet inte får upphöra vid 18 års ålder. Många unga behöver fortsatt hjälp på grund av psykisk ohälsa, språkbarriärer eller andra svårigheter. Vi är eniga om att stödet bör sträcka sig längre, helst upp till 25 år. Det behövs en tydlig plan för unga som har varit samhällsplacerade. En plan som är konkret, samordnad och innehåller fler perspektiv än bara socialtjänstens. Det kan t.ex. vara en plan som kan göra övergången till vuxenheten lättare och minska risken för utanförskap.

Boendeformer och åldersindelning

Vi tycker det är bra att det finns olika boendeformer, men ser också utmaningar. Om en ungdom har flera behov kan det vara svårt att hitta rätt placering, särskilt om boendet har en specialiserad kompetens. Ungdomen kan då hamna mellan stolarna och inte få det stöd den behöver. Vi tycker därför att det är viktigt att det finns möjlighet att byta boende om det inte fungerar och ha boenden som kan stötta personer som behöver stöd med flera saker.

Å andra sidan ser vi att det finns fördelar med att ha separata boenden. Då kan unga få mer specialiserat stöd. Däremot finns det en risk att personer med samma problematik kan trigga varandra och problemen kan bli större. Vi skulle även vilja förstå vad skillnaden på vårderna är mellan de olika kategorierna på speciella boenden, då det inte kommer fram i utredningen.

Vi saknar en boendeform för unga som kommit till Sverige ensamma. Det är en grupp unga som behöver mer stöd. De behöver placeras i en miljö där de får lära sig mer om sig själva och där de kan få stöd med att komma in i samhället.

Generellt ser vi att det är viktigt för barn och unga att ha något att göra under placeringen och att skolan är väldigt viktig. Därför behöver boendena ha ett ansvar för att alla barn och unga som bor hos dem kan gå i skolan och snabbt får skolplats.

När det gäller åldersindelning finns det en bred samsyn om att mindre grupper och någon form av åldersindelning är positivt, eftersom det skapar trygghet, gör det lättare att bygga relationer och minskar risken för att yngre tar efter äldre med destruktiva beteenden. Den nackdelen vi ser är att åldersindelningen kan skapa familjesplittringar av syskon. Därför behöver socialtjänsten tänka på hur de ska göra placeringar som gör att syskon inte splittras.

I helhet ser vi positivt på boendeformerna och åldersindelningen. Vi ser däremot att det kan finnas ekonomiska nackdelar när boendena ska starta upp då det krävs fler boenden och personal. Vi vill inte att det ska bli personalbrist.

Personal och kompetens

Vi är överens om att personalens kompetens är avgörande. Flera i rådet tycker att det känns bra med höga krav på utbildning, som socionom eller likvärdig utbildning, men vi ser också risker med personalbrist om kraven blir för höga om man har för snäva utbildningskrav. Ett diplom kan inte garantera att man är bra på att möta unga personer som behöver stöd. Om man ska ha mindre boenden men mer kvalificerad personal behöver politiker se till att fler utbildar sig inom de här yrkena och att fler vill jobba på boenden. Det behöves även tid för att anpassa systemet och boenden för att det inte ska bli för få boenden.

Förutom utbildning är erfarenhet av målgruppen, kunskap om psykisk ohälsa, traumakompetens och förståelse för hälsa också viktigt. Många av de som unga som är

placerade har olika trauman och det är därför viktigt att personalen vet hur trauma kan påverka barn och unga och hur de ska jobba med det. Det behövs även personal som har tillräckliga språkkunskaper för att kunna förklara och skapa förståelse för de barn och unga som behöver stöd i svenska språket. Vi vill också lyfta att det är jättebra om det finns en psykolog på plats. Vi vill att boenden erbjuder olika former av terapier för att kunna möta olika typer av behov.

Gällande personal och kompetens finns en gemensam syn i rådet att kvaliteten på personalen är en nyckelfaktor för att stödet ska fungera, även om det kan innebära utmaningar med rekrytering.

Säkerhetsåtgärder

När det gäller säkerhetsåtgärder diskuterade rådet både fördelar och risker. Några tycker att visitationer, rumsvisitationer, drogtestar och begränsning av elektronisk kommunikation kan vara viktiga för att skapa trygghet och förebygga våld. Andra var mer tveksamma och lyfte att för många regler och kontroller riskerar att kännas utpekande och nedtryckande. En gemensam ståndpunkt är att tester och kontroller måste ske på ett tydligt, rättssäkert och respektfullt sätt, och att resultaten alltid ska dokumenteras. Det är viktigt att informera alla boenden om rätten till att överklaga. Det måste även finnas kontroller för personal så att säkerhetsåtgärderna inte känns eller blir ett maktmissbruk. Vi vill också understryka att tester bör genomföras av personal utifrån och inte på boendet för att undvika konflikter och att det ska finnas en behandlingsplan om det framkommer att någon använder t.ex. droger.

Det lyftes också förslag om att testa alla i stället för att peka ut enskilda, så att det blir en generell regel som skapar rättvisa. Ett alkoholförbud anses positivt, men det är viktigt att ungdomarna motiveras till varför reglerna finns – för att alla ska få en chans till en drogfri miljö. Sammanfattningsvis ser vi säkerhetsåtgärder som ett möjligt verktyg, men betonar att den egna viljan och motivationen hos ungdomarna är minst lika viktig. Om en ungdom inte är redo att göra en förändring, kan man inte tvinga den. Vi vill därför starkt poängtera att inte glömma alliansbyggandet och att säkerhetsåtgärder inte ska vara det första alternativet.

Eftervård och långsiktighet

Här är rådet helt enigt: eftervård är nödvändigt. Ingen ungdom ska lämnas ensam efter en placering. Minst sex månader till ett år med uppföljning och stöd bör vara obligatoriskt. Eftervården ska vara flexibel och innehålla kontakt med psykolog, stödpersoner och hjälp i att skapa en stabil vardag.

Sammanfattande ståndpunkt

Sammanfattningsvis ser ungdomsrådet positivt på flera delar i Ds 2025:84 men menar att vissa områden behöver stärkas. Vi är särskilt överens om vikten av:

- Längre stöd och en tydligare övergång till vuxenlivet.
- Mindre grupper och genomtänkt åldersindelning.
- Stärkt delaktighet och inflytande för unga.
- Högre krav på personalens kompetens, med psykologer på plats.
- Tydliga, rättssäkra säkerhetsåtgärder.
- Obligatorisk eftervård för alla unga efter placering.

Vi vill understryka att inte glömma bort barnets bästa i den nya lagen. Boendena ska vara förbättringshem, inte fängelser.

SOS Barnbyars övergripande synpunkter

SOS Barnbyar tillstyrker stora delar av utredningens förslag. Utredningen är gedigen och belyser flera av de brister som finns inom samhällsvården idag. Det är vår förhoppning att de förslag som presenteras, om de genomförs, kommer att bidra till att nuvarande brister åtgärdas.

Utifrån SOS Barnbyars arbete möter vi ofta gruppen unga 18–21 år. Det är vår erfarenhet att denna grupp inte alltid får sina behov och rättigheter tillgodosedda. SOS Barnbyar ser därför att unga mellan 18–21 år som huvudregel alltid bör placeras på ett hem för barn och unga. HVB bör endast bli aktuellt om den unge själv begär en sådan placering.

Eftervård och uppföljning har stora brister idag, något som särskilt tas upp av vårt Ungdomsråd. Det är positivt att utredningen lyfter att de förslag som lämnats avseende uppföljning i SOU 2023:66 även är grundläggande för den reform som föreslås i nu aktuellt betänkande. Likväl hade det varit önskvärt att även denna utredning hade fört ett resonemang kring just eftervård och övergången från en placering till antingen vuxenlivet eller till en återgång till ursprungsfamiljen. Det saknas idag ett tydligt regelverk som överbryggar det glapp som finns mellan institutionsvården för barn och unga och vuxenlivet utanför vården. SOS Barnbyars medskick avseende eftervård är att socialnämnden, inför att ett barn fyller 18 år, ska pröva behovet av fortsatt vård. Vidare är det vår uppfattning att eftervården ska ingå i en skälig levnadsnivå för unga upp till 25 år. En skälig levnadsnivå ska innebära att få känslomässigt stöd samt stöd i frågor rörande boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård samt hälso- och sjukvård.¹

Vad gäller förslaget om en differentierad vård är det vår uppfattning att en sådan krävs för att stärka förutsättningarna för en effektiv, träffsäker och meningsfull vård – utifrån det enskilda barnets rättigheter, behov och förutsättningar. En allmän farhåga vi dock har är utförandet i praktiken. Kompetensbrist är redan idag en utmaning. Med nya och ökade krav på specialistkompetens, som vi i och för sig välkomnar, ser vi en risk att detta kommer att vara svårt att tillgodose – i vart fall i alla landets 290 kommuner. Därmed föreligger det en risk att barn vars behov (avseende kompetens) inte kan tillgodoses i den egna kommunen eller i någon grannkommun kan tvingas flytta långt från familj, anhöriga och vänner. Omvänt finns det en risk att barn placeras utifrån geografisk närhet snarare än utifrån behov. SOS Barnbyar ser vidare att specialiseringen kan leda till längre jourhemsplaceringar när det uppstår utmaningar att hitta ett hem som matchar barnets behov. Utredningens förslag innehåller en ökad reglering på områden där regelverk i flera avseenden saknas idag. Reglering som tydliggör *vad* vården ska innehålla, *vilka* som har rätt att bedriva vården och hur samt *hur* arbetet ska kontrolleras och följas upp. SOS Barnbyar ser således positivt på förslagen som innebär en ökad kompetens hos personalen, färre antal barn per enhet och ett mindre åldersspann inom gruppen. Det senaste kan dock leda till att syskon splittras vilket SOS Barnbyar ser som ett orosmoment. Vi ser att syskonrelationer ofta utgör den mest stabila och betydelsefulla emotionella länken i ett barns liv.

¹ Se SOS Barnbyars rapport 2024, "Glappet". S. 25.

–särskilt vid separation från föräldrar, men att det saknas lagstiftning som säkerställer att syskon placeras tillsammans. Det är vår uppfattning att syskon inte ska skiljas åt på andra grunder än barnets bästa.

Utifrån ett barnrättsperspektiv förespråkar SOS Barnbyar alltid att vården, så långt det är möjligt ska bedrivas utan inskränkande åtgärder för det enskilda barnet. Därmed finns alltid en oro från SOS Barnbyars sida vad gäller just införandet av befogenheter. Vår ståndpunkt är att sådana kräver en mycket stark lagstiftning med tydliga rättssäkerhetsgarantier. SOS Barnbyar anser att utredningens förslag kopplat till befogenheter har balanserats med sådana tydliga rättssäkerhetsgarantier.

SOS Barnbyar är positiva till att utredningen lämnat förslag som ger barn och unga rätt att överklaga inskränkande åtgärder. Utöver de förslag som utredningen lämnat avseende barns klagorätt, vill SOS Barnbyar passa på att uppmuntra regeringen till att genomföra förslaget om en ratificering av tilläggsprotokollet till barnkonventionen i utredningen *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen* (SOU 2023:40). Likaså vill vi lyfta behovet av en extern, fristående klagomålsfunktion för barn i samhällsvård, något som inte minst FN:s barnrättskommitté krävt vid sin senaste granskning av Sverige. En klagomålsfunktion dit barn och unga som utsatts för våld, övergrepp och kränkningar inom vården kan vända sig och få sitt ärende granskat. Barn och unga kan i dag vända sig till IVO. Dock ingår det inte i IVO:s uppdrag att utreda det enskilda klagomålet och det enskilda barnet har således ingen möjlighet till upprättelse. Mot bakgrund av att samhällsvården varit under översyn i flera omgångar och olika utredningar vill vi framhäva vikten av att samtliga förslag som har lagts fram och som läggs fram i denna utredning ses över och analyseras samlat. Detta gäller även kommande utredningar, och då särskilt utredningen om en reform av den statliga barn- och ungdomsvården (S 2024:01). Det är SOS Barnbyars ståndpunkt att SIS-vården borde ha utretts samtidigt som HVB-vården då dessa hänger tätt samman.

SOS Barnbyars kommentar gällande särskilda förslag

Nedan följer SOS Barnbyars kommentarer och medskick på utvalda delar och förslag i utredningen.

Kapitel 7: vårdens differentiering, utformning och innehåll

Differentiering av hem för barn och unga

SOS Barnbyar ser positivt på att differentiera vårdformerna och införa tydligare strukturer utifrån barnet eller den unges individuella behov. Samtidigt ser vi utmaningar kopplat till valet av inriktning för ett barn inför en placering. Här hade SOS Barnbyar önskat ett närmare resonemang av utredningen kring hur socialnämndens bedömning kan göras trots att nämnden sällan har hela bilden av ett barns behov i det initiala skedet. Den problematik som kan ha föranlett vården kan senare visa sig vara mer eller mindre perifer jämfört med något annat problem. Likaså saknar SOS Barnbyar förslag på lösningar vid akuta placeringar. Vi ser ett behov av akuta enheter

för kortare placeringar med personal som kan krishantera och hantera specifika behov för att därefter kunna lotsa barnet vidare till en mera långsiktig placering.

Ifall att det på ett tidigt stadium visar sig att barnet har flera olika behov uppkommer också frågan vilket behov som ska anses vara det vägledande i placeringsvalet? Som utredningen så väl belyst kan behoven många gånger vara sammansatta. Samtidigt ska de specialiserade hemmen ha *en* inriktning. Mot bakgrund av den regleringen ställer vi oss frågande till hur behov som uppstår *efter* en placering ska tillgodoses samt hur valet mellan behov görs om det redan i det initiala skedet föreligger flera ”konkurrerande” behov. Givet att syftet med reformeringen är att barn och unga ska få mer kvalificerad vård är det av stor vikt att den initiala bedömningen blir korrekt och att placeringen därefter kan möta barnets behov. Detta även om det *efter* en placering uppdagas behov som inte var synligt initialt. Detta även för att undvika onödiga sammanbrott i vården, som inte sällan drabbar barnet eller den unge mycket negativt.

Såsom nämnts ovan är det SOS Barnbyars uppfattning att det finns brister i eftervården och i vården för unga vuxna. Något som har en avgörande betydelse för hur den unges hälsa och liv efter placeringen upphör. Utredningen anser att Hem för barn och unga bör vara förstahandsalternativet även för unga 18–21 år men att det ska vara möjligt för ”dem eller kommunerna att välja en HVB-placering”. SOS Barnbyar befarar att detta riskerar att leda till att HVB-placeringar väljs före en placering på ett Hem för barn och unga – inte minst utifrån ett kostnadsperspektiv. SOS Barnbyar anser därmed att HVB endast kan bli aktuellt om den unge själv väljer det. SOS Barnbyar anser vidare att samtliga hem för barn och unga som har gruppen 18–21 år som målgrupp ska ansvara för den unges eftervård.

Generella hem

Utredningen föreslår att de generella hemmen ska erbjuda vård med en eller flera inriktningar. SOS Barnbyar ställer sig tveksam till att ”brister i omsorgen” utgör en inriktning för ett generellt hem. Ett barn vars eget beteende inte utgör grunden för vårdbehovet bör i första hand placeras i ett familjehem, inte på institution. Utredningen lyfter att det finns barn och unga utan egen beteendeproblematik, som själva föredrar att vårdas på HVB framför andra vårdformer. Detta då de kan ha haft negativa upplevelser av familjehem eller att de är för gamla för att bo i en ny familj. SOS Barnbyar har förståelse för den gruppen av barn, vars vilja bör höras. Det finns dock en risk att kommuner, i brist på familjehem, placerar barn med omsorgsbrist i ett generellt hem – utan att barnet ifråga själv vill det. I praktiken bör således en placering på ett generellt hem för ett barn som inte placeras p.g.a. egen beteendeproblematik endast komma ifråga om det är något barnet själv uttryckligen vill. De generella hem som tar sig an denna målgrupp (som enbart har vårdbehov p.g.a. omsorgsbrist) bör inte ha någon annan inriktning än just ”brister i omsorgen”, detta inte minst mot bakgrund av risken för negativa s.k. smittoeffekter.

SOS Barnbyar är liksom utredningen av uppfattningen att barn och unga i första hand ska få vård i en familj och att familjehem ska vara förstahandsalternativet. Institutionsvård är en sista-hands-lösning som ska undvikas i möjligaste mån. De förbättringar som nu föreslås inom institutionsvården får därför inte på något sätt sänka ambitionsnivån vad gäller att förstärka och förbättra såväl kvalitén som tillgången till familjehem.

Vidare anser SOS Barnbyar att barn med ”*begynnande*” kriminalitet och/eller missbruk bör placeras i familjehem snarare än på institution. Detta inte minst mot bakgrund av att det även på generella hem kommer att finnas en risk för negativ smittspridning mellan barn och unga. SOS Barnbyar vill i detta sammanhang flagga för risken för stigmatisering avseende begreppet ”kriminalitet” och barn som inte är dömda för brott. Andra begrepp bör således övervägas. Om så ej sker bör begreppet ”*begynnande*” i vart fall definieras ytterligare för att åstadkomma en likvärdig tolkning och undvika godtyckliga bedömningar.

SOS Barnbyar vill också lyfta risken för att olika kommuner kommer göra olika bedömningar avseende val av placering på ett generellt hem. Riktlinjerna måste därför förtydligas för att skapa förutsebarhet och enhetlighet.

Specialiserade hem för barn och unga

SOS Barnbyar välkomnar att utredningen lyfter gruppen av barn med sammansatt vårdbehov och vikten av att dessa behov måste tillgodoses inom de specialiserade hemmen utan att de ska behöva flytta när behoven förändras över tid (om det inte anses vara till barnets bästa). En osäkerhet som SOS Barnbyar dock vill lyfta är just kring valet av en placering, dvs. vilket behov avgör vilket specialiserat hem som är det som är mest lämpligt när det finns flera behov? Ett exempel är utredningens förslag om att barn med ett allvarligt normbrytande beteende ska vårdas i ett hem för vård vid kriminalitet, även om den unge också har ett beroende eller en funktionsnedsättning. Detta förslag kan, om det förstås rätt, leda till att barn med funktionsnedsättningar som begått kriminella handlingar, kan placeras med andra barn som begått kriminella handlingar utan funktionsnedsättningar. När ett barn eller en ung person begår normbrytande och/eller kriminella handlingar har det sällan en enstaka orsak. Olika faktorer samverkar och en funktionsnedsättning kan vara en sådan faktor. Ett barn med funktionsnedsättning som begått kriminella handlingar kan likväl ha ett omfattande behov av stöd på grund av just funktionsnedsättningen. Således kan en mera ändamålsenlig och träffsäker vård vara ett specialiserat hem för integrerad vård, snarare än ett specialiserat hem med kriminalitet som inriktning. Mot bakgrund av att barn med funktionsnedsättningar utgör en särskilt sårbar grupp med särskilda behov saknar vi ett mera utförligt resonemang från utredningen kring valet av vård för denna grupp och varför kriminaliteten är ”överordnad” funktionsnedsättningen.

SOS Barnbyar ser vidare positivt på att utredningen lyfter gruppen av barn med särskilda skyddsbehov. Vi vill dock framhäva att för de barn som lever i en hedersrelaterad problematik bör förstahandsalternativet vara familjehem och inte institutionsvård.

Angående gruppen av barn med sexuell beroendeproblematik anför utredningen att dessa inte ska vårdas med andra som inte har liknande problematik på grund av risken för övergrepp. Samtidigt kvarstår frågan hur det i praktiken blir att vårda 6–7 barn med samma typ av problematik tillsammans? Vad är det som gör att risken minskar att någon av dem inte utsätts? Vi ser en risk i att barn och unga som dömts för sexualbrott bor tillsammans med barn som utsatts för övergrepp och som därefter utvecklat ett problematiskt sexuellt beteende. Det föreligger en hög risk att dessa barn triggas varandra och att problematiken snarare förvärras. SOS Barnbyar ser ett behov av att dessa hem har en hög personaltäthet samt att personalen har

såväl spetskompetens som relevant erfarenhet av målgruppen för att skapa en trygg tillvaro för barn och unga.

Utformning av verksamhet och enhet

SOS Barnbyar välkomnar en begränsning av antalet barn och unga vid en enhet på ett generellt eller specialiserat hem. Utredningen anger att sju barn kan vårdas samtidigt under en kortare tid om det finns *särskilda skäl*. Vad som utgör särskilda skäl behöver definieras närmare. Vi ser annars en risk att undantaget utnyttjas i ekonomiskt syfte.

Åldersgränser och åldersintervall

SOS Barnbyar anser att barn under sju år inte under några omständigheter ska placeras i generella eller specialiserade hem. Barn under sju år ska *alltid* placeras i familjehem. SOS Barnbyars uppfattning är att åldersgränsen för en placering på generella eller specialiserade hem bör sättas högre, även om vi har förståelse för de praktiska och ekonomiska utmaningar som detta föranleder. Dessa måste dock lösas genom tillsättandet av tillräckliga resurser och utökad tillgång till familjehem. SOS Barnbyar ser också ett behov av ytterligare kvalitativa insatser som kan erbjudas till vårdnadshavare innan det blir aktuellt med en placering utanför hemmet. Liksom familjehem behöver stärkas och bli fler, ser vi att även insatser i hemmet behöver stärkas.

Vi ställer oss positiva till förslaget om ett åldersintervall om högst tre år. Dock delar vi den oro som vårt Ungdomsråd framhåller ovan, avseende risken för att syskon separeras med hänsyn till det föreslagna åldersintervallet. SOS Barnbyar vill därför lyfta vikten av att inte dela upp syskon vid en placering på andra grunder än barnets bästa.

SOS Barnbyar vill också lyfta vikten av personalens kompetens relaterat till ålder på barn och unga. Om ett hem för barn och unga har flera enheter med olika åldersintervaller på respektive enhet är det viktigt att personalen har rätt kompetens och erfarenhet för målgruppen – avseende såväl behov som ålder.

Vårdens innehåll

En viktig kvalitetsaspekt som David Pålssons tar upp i sin Kunskapsöversikt är vikten av att inkludera barnets ursprungsfamilj och nätverk i vården. Studier visar att barn vid institutioner ofta önskar stöd och hjälp att upprätthålla relationen med familj och vänner men att detta är något som i praktiken ofta inte fungerar tillfredsställande. Utredningen har bedömt att hem för barn och unga ska ge stöd i kontakt, umgänge och relationer med "föräldrar, syskon och andra närstående". SOS Barnbyar föreslår, för tydlighetens skull, att "vänner" läggs till i uppräknningen.

SOS Barnbyar vill även lyfta den grupp av barn som tvingas till umgänge med en förälder mot sin egen vilja. Av den anledningen bör socialnämnden, vid vårdens inledning, tillsammans med barnet kartlägga barnets relationer och vilka personer som är viktiga för barnet att ha en relation

till och därefter upprätta en plan för hur dessa relationer ska kunna upprätthållas under vårdtiden. Barnets vilja att inte umgås med en vårdnadshavare bör respekteras, såvida det inte bedöms vara till barnets bästa att träffa vårdnadshavaren. Vid bedömningen ska stor vikt läggas vid barnets egen uttryckliga vilja.

SOS barnbyar vill avseende vårdens innehåll även framhäva det positiva i att det i bestämmelsen om vårdens innehåll specifikt anges att barnet har rätt till fritidsaktiviteter. Liksom skolgång är aktiviteter en viktig skyddsfaktor samt viktig för både den psykiska och fysiska hälsan. Detta tas även upp av David Pålsson i sin Kunskapsöversikt, liksom av såväl de barn och unga som utredningen varit i kontakt med liksom barn och unga i vårt Ungdomsråd.

Kompetens och bemanning

SOS Barnbyar ser positivt på att utredningen lägger vikt vid personlig lämplighet för en anställning vid ett hem för barn och unga samt att det ställs ett krav på minst en tvåårig eftergymnasial utbildning. Vad gäller den personliga lämpligheten kan det inte nog understrykas att all personal måste kunna förstå och möta barn och unga med värme, omtanke och nyfikenhet samt ha ett genuint intresse för vården hen bedriver. Vad gäller utbildning ser SOS Barnbyar att det, i vart fall avseende specialiserade hem, är lämpligt att åtminstone någon i personalgruppen har en högre, akademisk, utbildning än vad utredningen ställer som minimikrav. Likaså behöver det finnas arbetslivserfarenhet i personalgruppen. Detta är något som vårt ungdomsråd identifierat som ett behov. Dvs. personal som utöver utbildning har dokumenterad erfarenhet av målgruppen de ska vårda – vid sidan av kunskap om psykisk ohälsa och traumamedveten omsorg. SOS Barnbyar vill också lyfta vikten av kunskap inom områden såsom kris- och konflikthantering och kunskap av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Hem för barn och unga bör åläggas en skyldighet att tillhandahålla sådan utbildning för sin personal i anslutning till anställning. Liksom de barn och unga som utredningen har pratat med lyfter även vårt Ungdomsråd behovet av att boendet har en psykolog på plats. SOS Barnbyar välkomnar därför att utredningen föreslår en ny bestämmelse i socialtjänstförordningen om att hem för barn och unga ska ha tillgång till psykolog. Däremot ser SOS Barnbyar ett behov av att närmare definiera vad som menas med *”tillgång till”*. Att det ska vara upp till det enskilda hemmet att bedöma i vilken omfattning som tillgången till psykolog behövs innebär risker för att barn i praktiken inte får tillgång till psykolog. Det görs gällande att bedömningen av *hur* behovet av en psykolog ser ut bör göras av en psykolog. Således bör en psykolog alltid finnas till hands initialt och dels bedöma om psykologbehandling behövs samt i vilken omfattning.

SOS Barnbyar föreslår vidare att den föreslagna bestämmelsen i Socialtjänst-förordningen kompletteras med någon form av minimigaranti av tillgång till psykolog. Det föreslagna författningsförslaget i Socialtjänstförordningen (5 a kap 2 §, andra meningen) bör också ändras till: *”Hemmet **ska** också utreda sociala vårdbehov och ge stöd vid psykisk ohälsa och annan psykosocial problematik hos barn och unga”*.

Vad gäller bemanningens omfattning så välkomnar vi att det införs bestämmelser avseende bemanning. Däremot ser vi ett behov av att skrivelsen konkretiseras ytterligare. Den föreslagna regleringen (5 a kap 20 § SoF) anger att det ska finnas bemanning dygnet runt samt att ytterligare

personal ska finnas tillgänglig att komma vid behov utan oskäligt dröjsmål. SOS Barnbyar föreslår istället att skrivelsen anger ett minimumantal personal per barn som finns placerad.

Kapitel 8: Tillgång till hälso- och sjukvård samt utbildning

Hälso- och sjukvård

Inledningsvis vill SOS Barnbyar, liksom utredningen, betona vikten av att förslagen som utredningen Barn och unga i samhällets vård har lämnat, bör genomföras. Det är inte acceptabelt att barn och unga inom samhällsvården idag har en sämre tillgång till vård och stöd än icke placerade barn på grund av brister i samverkan mellan regioner och kommuner – inför, under och efter placering.

SOS Barnbyar välkomnar därför utredningens förslag om införandet av mera detaljerade bestämmelser på området och ser således positivt på en ny bestämmelse i 10 kap socialtjänstlagen liksom den föreslagna nya bestämmelsen i 8 kap hälso- och sjukvårdslagen om upprättandet av en individuell plan. Vi tillstyrker också utredningens förslag om att regeringen ska initiera ett nationellt utvecklingsarbete med fokus på mobila team och digitala lösningar för att på så vis förbättra tillgången till hälso- och sjukvård.

SOS Barnbyar är dock av uppfattningen att utredningen hade kunnat gå längre i sina förslag i syfte att tillgodose placerades barns rättigheter kopplade till hälso- och sjukvård. I vårt arbete ser vi stora brister idag, inte minst i tillgången till vård och tillgången till rätt vård. Det finns också en stor frustration bland placerade barn och unga som inte sällan upplever en maktlöshet och bristande delaktighet vad gäller just hälso- och sjukvård. Härmed hade det varit önskvärt att utredningen, utöver ansvarsfrågan även hade fokuserat på hur barns och ungas rätt till delaktighet i sin vård kan realiseras.

Utbildning

Barns rätt till en likvärdig utbildning är lagstadgad genom barnkonventionen. Forskningen visar tydligt att utbildning är en av de viktigaste skyddsfaktorerna för att förebygga utanförskap, kriminalitet, missbruk och ohälsa.

Utredningen konstaterar att det är stora skillnader i gymnasiebehörighet mellan placerade och icke placerade barn och unga. Det är oacceptabelt att knappt hälften av placerade barn och unga var behöriga till gymnasiet år 2022. Mot bakgrund av de konsekvenser en bristande skolgång kan leda till, kan vikten av att tillgodose placerade barns rätt till en högkvalitativ utbildning inte nog understrykas. Utredningen har inte haft i uppdrag att analysera eller föreslå åtgärder gällande barn och ungas utbildning vid hem för barn och unga. Likväl ser utredningen ett behov av att reglera att barn som vårdas vid hem för barn och unga har rätt till stöd för sin utbildning av hemmet. SOS Barnbyar välkomnar att utredningen, trots att det ligger utanför uppdraget, föreslår en reglering avseende utbildning. Dock anser vi att det behövs ett klagande i vilket stöd barnet har rätt till och vilket ansvar som åläggs hemmet. Vi ser ett behov av att konkretisera detta för att säkerställas att alla placerade barn får det stöd de behöver för en välfungerande skolgång. Stödet kan inte regleras som ett minimikrav utan måste ske

behovsbaserat utifrån det enskilda barnet. Medan vissa barn behöver mindre stöd, kan andra behöva mer. Inte minst gäller det barn med särskilda behov.

Utöver bristande stöd är det SOS Barnbyars uppfattning att placerade barn och unga drabbas av långa väntetider på en utbildningsplats. Givet skolans viktiga roll som skyddsfaktor är detta oacceptabelt. SOS Barnbyar önskar att utredningen hade gått längre än att klargöra att placerade barn har rätt till en likvärdig utbildning genom att till exempel föreslå *hur* denna rätt kan realiseras i praktiken. Liksom utredningen föreslår ett ersättningsansvar för regionen om den ej upprättat en individuell plan skulle ett sådant ersättningsansvar även ha kunnat utredas avseende brister i tillhandahållandet av en utbildningsplats.

Kapitel 9: Förebyggande arbete, befogenheter och andra åtgärder för en trygg och säker vård

Inledningsvis avseende detta kapitel vill SOS Barnbyar lyfta 2 § i den nya lagen (lag med särskilda bestämmelser för vård av hem för barn och unga) enligt vilken barnets bästa ”*ska beaktas vid beslut eller åtgärder rörande barnet. Vid bedömningen av barnets eller den unges bästa ska hänsyn tas till barnets eller den unges åsikter.*” SOS Barnbyar ser positivt på denna bestämmelse men efterfrågar ett klargörande kring *hur* ett sådant beaktande ska ske samt *hur* barnets åsikter ska beaktas. Om bestämmelsen inte kompletteras med en tydlighet kring detta riskerar skrivelsen att bli en fin formulering snarare än något som används i praktiken.

Avseende befogenheter drar en tydlig linje mellan hem för barn och föräldrar å ena sidan och generella resp. speciella hem å andra sida. SOS Barnbyar hade önskat ett utförligare resonemang kring denna skiljelinje. Vi ser att det kan tänkas uppstå misstankar gentemot barn och föräldrar på hem för barn och föräldrar. Det ifrågasätts därför varför det inte kan bli aktuellt att genomföra en rumsvisitation för föräldrar som misstänks ha otillåtna föremål på rummet.

Befogenheter och åtgärder

Utifrån såväl ett barnrättsperspektiv som ett integritetsperspektiv anser SOS Barnbyar att det alltid är förenat med risker med att ålägga fler aktörer befogenheter. Av den anledningen är vår utgångspunkt att institutionsvård bör så långt det är möjligt bedrivas utan särskilda befogenheter. Vi ser dock att det kan föreligga behov av befogenheter för att skydda barnet eller den unge. Det är SOS Barnbyars uppfattning att sådana kräver en stark lagstiftning som tydligt anger att barnets bästa är avgörande.

SOS Barnbyar anser att utredningen noga har övervägt föreslagna befogenheter samt att dessa avses att omgärdas av ett flertal rättssäkerhetsgarantier och det är såväl nödvändigt som välkommet att utredningen också föreslår att barn och unga ska ha rätt att klaga på åtgärder.

Vår förhoppning är att utredningens övriga förslag (såsom utbildningsnivå och kompetens hos personalen och antalet barn och unga per enhet) kommer att resultera i ett minskat behov av begränsningsåtgärder. Med detta sagt tillstyrks förslagen under förutsättning att hela reformen genomförs.

Oaktat ovan sagda vill SOS Barnbyar understryka vikten av att samtliga föreslagna befogenheter ska användas med högsta restriktivitet samt att de aldrig ska aktualiseras såvida det inte föreligger en *konkret* misstanke. Utredningen har resonerat kring olika grader av misstanke och därefter landat i begreppet "kan misstänkas". SOS Barnbyar anser att misstankegraden bör vara högre vad gäller särskilt integritetskränkande befogenheter, såsom kroppsvisitation. Förslagsvis bör misstanken uppnå graden av "skälig misstanke" för att en sådan åtgärd ska kunna äga rum. I många fall kan andra, mindre integritetskränkande åtgärder vidtas först, såsom en rumsvisitation (vid misstanke om otillåtna föremål) framför en kroppsvisitation. Under alla förhållanden vill SOS Barnbyar framhålla vikten av att det tydligt framgår vad som krävs för att det ska anses att en misstanke har uppkommit. Begreppet "kan misstänkas" måste såväl konkretiseras som definieras. All personal måste inneha den kunskapen och utgå från den – för att undvika risken för åtgärder som saknar grund samt maktmissbruk.

Vad gäller kroppsvisitation har utredningen föreslagit att barnet själv ska vara med och önska att en viss personal genomför eller närvarar vid åtgärden. SOS Barnbyar vill dock lyfta risken för att det inte alltid kommer vara praktiskt möjligt att tillgodose barnets önskemål av t.ex. kön på personal. Vi ser också en risk för större integritetsinskränkning då det föreslås att två ur personalen ska närvara vid kroppsvisitation. Vidare framgår det inte av utredningen hur kroppsvisitationer ska göras med hänsyn till barnets ålder eller tidigare erfarenheter, vilket är avgörande för att minska risken för ytterligare skada. SOS Barnbyar ser ett behov av att sista meningen i 18 § lagen med särskilda bestämmelser för vård vid hem för barn och unga behöver konkretiseras närmare.

Vad gäller förslaget om omhändertagande av föremål såsom narkotika och alkohol anser SOS Barnbyar att bestämmelsen bör vara tvingande. Dvs. att föreståndaren "ska" omhänderta sådana föremål, inte att hen "får" göra det. Avslutningsvis i denna del vill SOS Barnbyar lyfta risken för att föreslagna inskränkningar innebär praktiska utmaningar, även om de i teorin låter tydliga och genomförbara. Som exempel kan nämnas en situation där en ungdom inte får ha sin mobiltelefon medan andra på samma enhet får det. Det väcker frågor kring hur det är tänkt att personalen ska hantera en sådan situation, något som utredningen inte resonerar kring. Likaså är det inte tydligt i förslagen om flera och i sådant fall hur många beslut om befogenheter kan fattas efter varandra.

Slutligen ser vi en risk i att de informerande och uppföljande samtalen i samband med inskränkningar i praktiken snarare blir en administrativ punkt än ett verkligt stöd för barnet/den unge. Samtalen måste ha ett tydligt syfte, innehåll och genomföras på ett åldersadekvat sätt, något som ställer höga krav på den personal som ska genomföra dem.

Talerätt och rätt till offentligt biträde

Enligt förslaget ska nämnden vid en underrättelse om en verkställd befogenhet skyndsamt kontakta barnet eller den unge och ta upp frågan om barnet eller den unge vill överklaga – om så är fallet ska nämnden skyndsamt vidarebefordra en ansökan och anmäla behovet av offentligt biträde till förvaltningsrätten som sedan förordnar ett biträde.

SOS Barnbyar anser att det *alltid* bör förordnas ett offentligt biträde som har i uppdrag att utröna barnet eller den unges inställning. Detta dels mot bakgrund av att ett barn kan ändra sig, dels mot bakgrund av det offentliga bitrådets oberoende liksom uppdraget att enbart företräda sin klient.

En annan lösning är att barnet eller den unge under hela placeringstiden har tillgång till ett oberoende barnombud som kan utröna barnets vilja och stärka barnets delaktighet i beslut. Om det visar sig att barnet vill överklaga så kan ett offentligt biträde förordnas därefter. SOS Barnbyar vill i detta sammanhang lyfta att ett barn alltid bör ha rätt till ett oberoende barnombud –före, under och efter en placering för att skapa förutsättningar för att stärka barns delaktighet, egenmakt och tillit till samhällets system.

Ang. fysiska ingripanden

SOS Barnbyar välkomnar att utredningen inte föreslår befogenheter i form av fysiska ingripanden samt att utredningen tydligt anger att sådana endast är möjliga inom ramen för det dagliga omsorgs- och tillsynsarbetet enligt föräldrabalken och med stöd av nödrätten och nödvärnsrätten.

Dock avstyrker SOS Barnbyar förslaget (8 § lagen om HBU) om att föreståndare för ett boende där personal ingripit fysiskt utan dröjsmål ska underrätta socialnämnden och IVO. Vid en läsning enbart utifrån paragrafens innehåll framgår det inte att fysiska ingripanden endast får ske inom ramen för det dagliga omsorgs- och tillsynsarbetet enligt föräldrabalken och/eller med stöd av nödrätten och nödvärnsrätten. SOS Barnbyar är av uppfattningen att paragrafens lydelse snarare signalerar att fysiska ingripanden är en tillämpbar befogenhet trots att så inte är fallet. Vidare saknar bestämmelsen en definition av vad ett fysiskt ingripande är. Således ser vi att den föreslagna bestämmelsen skapar mer förvirring hos personalen, snarare än det motsatta. SOS Barnbyar ser istället ett behov av ökad kunskap och tydligare riktlinjer kring vilka fysiska ingripanden som inryms i det dagliga omsorgs- och tillsynsansvaret (samt vad som ryms inom nödvärnsrätten)

Kapitel 10: Tillstånd och tillsyn

Förslag om tillstånd

SOS Barnbyar anser att samtliga hem för barn och unga bör åläggas samma kvalitetskrav. Därmed bör tillståndsprövningen inför öppnandet av ett hem för barn och unga vara densamma oavsett om den drivs i privat eller kommunal regi. Till skillnad för privata hem så har kommunen ett eget ansvar för att dess verksamheter bedrivs på ett lagenligt sätt – därmed kan kontrollen i dessa fall ske av kommunen medan IVO kontrollerar de privat drivna hemmen. Detta kräver dock att det är tydligt reglerat vad uppföljningsskyldigheten innebär för kommunen och att information om verksamheten rapporteras vidare till IVO – som i sin tur kan ha en samlad information om vilka hem för barn och unga som finns i drift och en tydlig överblick över att kontroller utifrån reglering har skett.

Vidare anser SOS Barnbyar att en anmälan på samma sätt som för privata hem bör vara tidsbunden till fem år i taget. SOS Barnbyar ställer sig positiva till förslaget om att IVO ska göra ett besök i verksamheten under ansökningsförfarandet liksom förslaget om återkallelse av tillstånd.

Förslag om tillsyn

SOS Barnbyar välkomnar att utredningen vill stärka IVO:s tillsynsansvar som bl.a. innebär att inspektioner ska ske minst två gånger per år samt att det tydligt regleras vad som ska kontrolleras. Avseende kontroll av hur barn och unga upplever vården så vill SOS Barnbyar vidare lyfta vikten av att denna görs på ett sätt som är ålders- och individanpassat. De barn som inte vill samtala med IVO vid kontrollbesök kan ändå ha värdefulla synpunkter att lämna om vården. Alternativ till intervjuer måste därför finnas, såsom enkäter. SOS Barnbyar anser att barn och unga som samtycker till och vill uttrycka sina synpunkter även vid oanmälda inspektioner ska erbjudas möjlighet till det.

Barn och unga bör slutligen göras delaktiga arbetet med att följa upp och utvärdera användningen av fysiska ingripanden och inskränkande åtgärder. Detta bör tydliggöras i de regeringsuppdrag som utredningen föreslår i avsnitt 10.5.3. Vidare bör barn ges en lagstadgad rätt till ombud under hela placeringstiden, något som nämnts ovan under kap 9. Den statligt finansierade pilotverksamheten avseende oberoende barnombud som pågår för närvarande utgör just en sådan stödfunktion som samtliga placerade barn bör ha rätt till.

SOS Barnbyar ser härutöver ett behov av ytterligare sanktioner mot de verksamheter som inte lever upp till lagstiftningen. Med dagens regelverk kan IVO återkalla tillstånd och förbjuda fortsatt verksamhet. Mot bakgrund av de mycket allvarliga brister som uppdragats de senaste åren inom institutionsvården anser SOS Barnbyar att regeringen bör utreda hur sanktioner mot verksamheter kan skäpas och hur de kan förhindra att en verksamhet som tvingats stänga kan söka nytt tillstånd i annat namn senare.

Avslutning

SOS Barnbyar anser sammantaget att utredningen innehåller ett flertal förslag som är såväl angelägna och nödvändiga som ambitiösa. Dessa kommer att leda till ökade kostnader. Redan i dagsläget avslutas placeringar mot bakgrund av höga kostnader. Det finns således en befogad oro för att så kommer ske än mer frekvent framöver. SOS Barnbyar ser ett behov av en fördjupad analys av de ekonomiska konsekvenserna för reformen så att tillräckliga resurser tillsätts vid genomförandet. Vidare måste samtliga reformer inom samhällsvården följas upp och utvärderas kontinuerligt. Resultatet av kommande utredningar måste tas tillvara och leda till faktiska förändringar. Såväl uppföljning som utvärdering måste ske i dialog med berörda barn och unga. Deras erfarenheter och röster är grundläggande för utvecklandet av en trygg vård med långsiktiga resultat. SOS Barnbyar kan inte nog understryka vikten av eftervård och uppföljning. Barn som varit placerade utgör en särskilt sårbar grupp, även om vården har hållit en god kvalitet och uppnått goda resultat. Om vi inte säkerställer övergången och ger det stöd som den unge har rätt till riskerar finns det stora risker att vårdresultatet inte blir långvarigt. Denna utredning har

inte särskilt utrett eftervården då det redan gjorts av utredningen För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66), som innehöll en rad förslag som SOS Barnbyar har välkomnat (fotnot med hänvisning till remissvar). Det är vår förhoppning att de genomförs. Såsom nämnts inledningsvis är det av vikt att samtliga förslag som har presenterats i tidigare utredningar liksom nu aktuella förslag och kommande ses över samlat så att hela vårdkedjan blir hållbar och att dess effekt blir långsiktig.

Det är slutligen SOS Barnbyars medskick att samhället alltid ska sträva efter att barn och unga i möjligaste mån kan bo kvar med sin egen familj, sina föräldrar och syskon. Genom vårt arbete möter vi barn och unga som, om rätt insatser hade satts in i rätt tid, hade kunnat undvika en placering inom institutionsvården. Vi ser också att familjehemmen behöver stärkas, bli fler samt följas upp systematiskt och regelbundet. När institutionsvård är den enda utvägen behöver den vara rustad med omtanke, kompetens och intresse och nyfikenhet för det enskilda barnet. SOS Barnbyars förhoppning är därför att den föreslagna reformen blir ett avgörande steg mot en bättre och mer hållbar vård

Petra Nyberg

Biträdande generalsekreterare, SOS Barnbyar